

искажается, становится призрачным и зыбким. Самоактуализация по А. Маслоу призвана помочь человеку вырваться из порочного круга психических защит, узнать самого себя, стать самим собой, что требует напряжения всех личностных духовных сил.

Остается совсем недолго
нам брести по этим лесам.
И кто знает,
где чувство долга,
а где то, что ты выбрал сам!..
И по древним, словно предание,
летописным эти лесам,
будто эхо дальше-дальше –
сам! - разносится –
сам!
Сам!

Завершить небольшой психолого-поэтический экскурс хотелось бы вопросом, который задает Ю. Левитанский, обращаясь к читателям: «Правы всегда последующие, а не предыдущие, ибо жить им... Я давно определил для себя исторический процесс как цепь освобождения от табу. Конечно, граница где-то должна быть. Но кто ее устанавливает?» [1, с. 191].

А. Маслоу был уверен в том, что самоактуализированные люди испытывают «пик-переживания» («особенно радостные и волнующие моменты в жизни») по-разному и, если последние длятся достаточно долго, то становятся «плато-переживаниями» - способом восприятия и переживания мира. Такие люди способны реализовать себя в полной мере в любой сфере

деятельности соответственно своим потенциальным возможностям.

В гуманистической психологии самоактуализация тесно связана с самотрансценденцией, а последнюю связывают с выходом человека за пределы своего «Я», с его направленностью на окружающее, на социум, на все то, что нетождественно ему самому. «Быть человеком – значит быть направленным не на себя, а на что-то иное» (В. Франкл).

По всем параметрам, предложенным А. Маслоу и, без всякого сомнения, Ю. Левитанского можно назвать самоактуализированной личностью.

1. Ю. Левитанский. *Зеленые звуки дождя: стихи, письма, дневники.* – М.: изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.- 400 с.

2. *Психология личности. Т.1. Хрестоматия.* – Самара: Изд. Дом «БАХРАХ-М», 2008. 512 с.

***

Мақалада Ю. Левитанскийдің ақындық шығармашылығы мен өмірі мысалында А. Маслоудың өзектілігінің сегіз жолы қарастырылған. Мақаланың авторы Ю. Левитанскийді өзекті тұлға деген тұжырымға келеді.

***

This article views eight ways of self-actualization of A. Maslow as exemplified by poetic work of Y. Levitanskij. The author arrives at the conclusion that Y. Levitanskij may be considered a self-actualized person.

У.К. Шубаева

ЖАСТАРДЫҢ ДИНИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Жастар – бүкіл қоғамның экономикалық, ғылыми-техникалық, әлеуметтік, саяси, мәдени, рухани дамуының әрі объектісі, әрі субъектісі. Бұл, бір жағынан, олардың сан жағынан халықтың басым көпшілігін құрайтындығымен, екіншіден, жастардың өршілдік, шығармашыл, игемділік, мобилділік, креативті, жаңашыл болу қасиеттерімен байланысты болмақ.

Ұлттық мәдени дәстүр мен құндылықтарды сақтау және оны әрі қарай дамыту жауапкершілігі дәл сол жастарға жүктеледі. Жастардың мәдени болмысын және оның сапалық деңгейін анықтаудың өзі Қазақстанның қоғамдық-мемлекеттік даму дәрежесін, ұлттық менталитеттің мықтылығын, сондай-ақ мемлекетіміздің

әлемдік қауымдастықтағы орнын айқындайды. Егер тарихқа үңілетін болсақ, жастардың мәдени бітімінің ерекше феномен ретінде қалыптасқандығын аңғаруға болады. Осы орайда біз үшін қызықты мәселе, ол – жастардың мәдени тұрғыдағы өзін-өзі іске асыру және рухани мәдени құндылықтарды бойына сіңіру мәселесі. Әлеуметтік жобаларды жемісті іске асыру және дағдарыстан шығу, қоғамның тұрақтылығы мен тұтастығын сақтау үшін халықтың мәдени дамуының маңыздылығы жастардың мәдени құндылықтық ұстанымдары, бағдарлары және мәдени идеалдары мәселесінің өзектілігін арттыра түседі. Модернизациялау үдерісі, қоғамдық өмірге коммуникативтік

ойлау әдісінің енуі адамның мәдени тұрғыда өзін-өзі анықтау мәселесін өткір қояда. Осыған байланысты да жастардың рухани мәдениетін қалыптастыру тұрғысындағы тәрбие жұмысы күрделенуде. Бұдан мәдениет философиясы және мәдени антропология үшін әлеуметтік қатынастың әрі оның мәдени формасындағы адами мазмұнды анықтаудың өзектілігі арта түседі. Жастардың мәдени құндылықтық жүйе арқылы тек жекелеген адамның материалдық және рухани қажеттілігін ғана байқап қоймаймыз, сонымен бірге қоғамның нақты жағдайын да анықтай аламыз.

Енді бір жағынан тарихтан халқымыздың рухани өмірінде елеулі орын алған дін мәселесі қабаттасып отыр. Әсіресе ислам мәдениеті барлығымызды мұсылмандық өнегелік өсиеттерінің негізін қазіргі жағдайда даму үрдісіне үнілуге мәжбүрлеуде. Кейбір «исламдық» зиянды ағымдардың ел ішін араздастыруға бел буғандығы халықтың тұтастығы мен мемлекеттің тәуелсіздігіне төнген үлкен қауіп деп түсінген жөн. Қазіргі кездегі әлемдік көріністе терроризм, діни фундаментализм, экстримизм сияқты халқымызға бұрыннан жат ұғымдардың әлемдік саясаттың күн тәртібінен түспеуі, сол ұйымдардың қатарынан жастардың көптеп орын алуы мәселесі алаңдаушылық тудыраы сөзсіз. Сондықтан қазақ жастарының белсенділігі қандай бағытта дамығаны дұрыс деген сауалға ойлана отырып жауап беру қажет.

Қазақстан Республикасындағы қазіргі жағдайға келер болсақ: әртүрлі этникалық және көп конфессиялық көрсеткіштер, елді демократиялық бағытта дамуға ықпал етуде. Діни сенімге қызығушылық қоғамның әр тобында оялды. Дәстүрлі діндер мен дәстүрлі емес ағымдар жаппай миссионерлік сарында қызметтерін жалғастыруда. Бұлардың жұмыстары елдің жас буынына басым бағыт береді. Себебі олар да елдің болашағының жастардың қолында екендігін біледі.

Адамдарды қандай да бір дінді қабылдауға мәжбүрлеуге болмайды. Сондықтан жастарға ерекше назар аудару қажет», - деп Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясында сөйлеген сөзінде айтып өтті [1.].

Жастар үшін назарда ұстайтын мәселелердің бірі, шет елде білім алатын мамандардың өз ұлттық құндылықтарын дәріптеуі болып табылады. Олай дейтініміз, діни-мәдени салада білім алатын түлектер шет елдердің салтын, санасын бойларына сіңіріп, елге оралғаннан кейін сол қалпында басқаларға үйретуге талпынуы дұрыс емес. Сондықтан әрбір азамат елдің мәдени, діни, экономикалық мүддесі тұрғысынан қарайтын болса дұрыс болары шындық. Басқаша айтқанда елдік мүдде,

тәуелсіздік, мемлекеттілік барлық діни салтан, сенімдерден жоғары тұруы керек. Әсіресе, Қазақстан Республикасының заңдарының кешірімпаздығын пайдалана отырып, жат сенімдер мен өмірлік қағидаттарын, мәдениетін енгізуге тырысу, тек жеке топтық мүддеде қызмет ету азаматтылыққа сай келмейді.

Діннің қоғам өміріндегі белсенділігі соншалықты, заманымызға дейін саясаткерлер де белгілі бір саяси мақсаттарына жету үшін дінді шебер қолданған. Тіпті, соңғы кезеңдердегі экстремистік қозғалыстар, жарылыстар дінмен еш қатысы болмағанмен, оны жиһадпен байланыстырып, Алла үшін, шәһид боласын, жәннәтқа кіресін т.с.с. көз бояушылықпен дінді саясаттың құрбаны етуде. Өйткені олар діннің ең күшті қаруын, яғни діннің негізі болған сенімді (иман) өз мақсаттарында қолдануда. Өйткені дін, сенім арқылы тікелей адамдардың жүректеріне үндейді. Ол, санадан тыс бір абсолютпен байланыстыра отыра адамдарға тәлім береді. Сол шексіз абсолютке деген сенім және мейірімділігіне бөлену немесе оның қаһарынан қорқу сияқты адамдардың санасындағы психологиялық процесстер, діни тәрбиенің беделін арттыра түседі.

Қазіргі кезде орамал тағып, хиджаб киініп жүретін бойжеткендердің қатары күн санап артып келеді. Қазақ жігіттерінің бүйрегі осындай қыздарға бұратыны да белгілі. Менің пайымдауымша, хиджаб киетіндер – жаны таза, бес парызын өтеп жүрген адал жандар. Әрине, барлығы солай болса жақсы ғой. Өйткені, хиджабты сәнге айналдырып киетіндер де аз емес. Қандай мүддені көздеп кесе де, әйтеуір, тәнін жауып жүргендеріне тәуба дейсің. Тек үрей туғызатын жағдай – хиджаб киюімен өзге ағымдардың ілімдерін насихаттайтын қаракөз қыздарымыз қазақ жігіттерін де адастырушылыққа итермелеп келеді. Яғни, діни ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктер қоғамда орын алған хиджаб киюі іспетті түйткілді мәселені оңтайлы шешуге де күш жұмсаса игі болмақ.

Қазіргі кезде қаптап кеткен дәстүрлі емес жаңа діни ағымдарға біздің жастарымыздың кіруі – өкінішті жағдай. Бұл, біздің жастарымыздың кіруіне белгілі бір себеп бар деген сөз. Біздің пікірімізше, олардың діни ағымдардың қатарына кіруіне бірнеше себеп бар:

1. Ислам дінінің шариғат жолдарын түсінбеуі және білмеуінен;
2. Экономикалық қиыншылық, яғни олардың берген азын-аулақ ақшалай, заттай жәрдемдеріне қызығу;
3. Ұлттық тәлім-тәрбие мен дәстүрлерден алыстаулары;
4. Ұлттық тілді, мәдениетті білмеу және қадырлемеу.

Әртүрлі діни ғибадаттарға күштеп тартудың психологиялық әдістерін қолданатын қауіпті тренингтер, семинарлар, біліктілікті арттыру курстары ж.т.б. тәріздес көптеген әлеуметтік-психологиялық қатерлер бүгінгі қоғамның жаппай көрінісіне айналып отыр. Сананы бақылаудың психотехниктері жұмыс істейтін жерде шынайы таңдау жасау еркіндігіне орын жоқ. Қоғам деңгейіндегі психологиялық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің басты сипаты. Сондықтан қысқаша психологиялық әдістерінің әсерін сараптап көрейік:

Американың психологиялық ғылымдарында тоталитарлы секталардың деструктивті әсерінің бірнеше үлгілері бар. Солардың бірі классикалық деп есептелетін Р.Дж. Лифтонның «Ойлау реформасы және тоталитарлық психологиясы» атты еңбегінде сананы түбірлі өзгертетін сегіз элементті көрсетеді, олар:

1) Айналамен қатынасты бақылау - қоршағандардың құрылымды болуы, мағлұмат пен пікір алмасу қатаң бақылауда болу. Оның ең қатаң формасы субъектінің ішкі диалогын да бақылауға алуға дейін жетеді. Сектаның әр мүшесіне секта ішіндегі оқиға, тұрмыс-салты, мәліметтері ғана шынайылық деп сендіріледі. Бақылаулардың ең қарапайым түрі лекциялар, семинар-тренингтер арқылы субъектінің ой-пікірін біліп, қандай деңгейде екенін анықтау нәтижесінде күшейтіліп отырады.

2) Мистикалық манипуляция – алдын-ала ойластырылып, іске асырылған жағдайларды ұтымды пайдалану. Лифтон пікірі бойынша, бұл жоғарыдан (басшылықтың бақылауымен) ойластырылып, жүйелі түрде жоспарланған болып табылады, бірақ сырт көзге бәрі стихиялы түрде жүзеге асып жатқандай болып көрінеді. Ол жақсы қойылған спектакльдей болуы керек, олай болмаған жағдайда «көрермендер» арасында күмән туады. Көптеген секталарда ол дұғалар оқу, оразалар сақтау және «таңдалған тұлға» феноменімен көрінеді. Тек секталарда ғана өздерін «құтқарушы», «мессия» деп таныстыратын мистикалық күшке ие тұлғалар кездеседі. Осы «мессиялардың» арқасында ғана құпия ілім ашылып, әлем құрудан аман қалады. Мистикалық манипуляцияның қарапайым формасы кейбір еттен бас тартатын секталарда еттен бас тарту (вегетериандық) кезінде болатын субъект физиологиясындағы өзгерістерді «қасиетті рухтың» қонуы деп түсіндіру.

3) Әлемді екіге бөліп қарауды талап ету - секта «таза», «жақсы», ал қалғандары «жаман», «лас». Лифтон бойынша, мұндай бөліп қараушылық діни және саяси ұйымдарға манихейлік ұқсастықтар береді. Бұл әр секта мүшесінің жан тазалығын талап ету деген сөз. Ал ол өз

кезегінде тәубе келу процесін тудырады. Арнайы ережелерге сүйеніп, топ алдында тәубеге келу топ пен көсем жағынан сындар, пікірлер жиынына жолықтырады.

4) Тәубеге келу культі - үзіліссіз тәубеге келу және тұлғаралық шекараны жоюмен кінәлілік сезімінде ұстау үшін интимдік мойындату. Сектаға дейінгі өмірінің күнәға толы екенін мойындату секта шырғауына одан сайын оралдыра береді. Өйткені өткен өмірі көпшілік алдында адасушылық болып табылған адептте тек қазіргі сектадағы кезең ғана қалады. Және болашақ туралы ойлану үшін өткен өміріндегі күнәларынан тазару керек.

5) «Қасиетті ғылым» - өз ілімдерін абсолютті, толық және мәңгілік деп мойындату, яғни абсолютті ғылымға қарсы келетін кез-келген мағлұмат өтірік деп саналады.

6) Культтік мағыналармен толтырылған тіл - өзіндік және сыни ойлану негізін жою үшін топ ішінде арнайы кодталған сөздік қордың болуы.

7) Доктрина тұлғадан жоғары - тұлға және оның индивидуалды тәжірибиесінен доктрина әлдеқайда шынайы және ақиқат.

8) Тіршілік етудің бөлінуі - яғни, топ мүшелері ғана өмір сүруге құқылы, қалғандары – «жоқ», яғни «мақсат үшін барлық әдістер керемет» [2., 225].

Жастарымыздың қолына кедергісіз түсетін діни секталардың әдебиеттерінің психологиялық әсерлері:

- Индоктринация – адамды сектаға енгізу, культ идеялары мен шарттарын қабылдату;
- Дистинкция- «біз» және «өзгелер» болып бөлінушілік;
- Кінәлілік сезімін қалыптастыру;
- Фобияларды қалыптастыру;
- Агрессия стереотиптеріне сендіру;
- Ойлау стереотиптеріне сендіру;
- «Зорлық кінәсіздігі» тұжырымдамасын қалыптастыру.

Мысалы құрамында профессор, психиатр Ю.И. Полищук пен профессор, құқықтанушы Ю.М. Антоян бар «діни ұйымдарды медико-психологиялық және құқықтық сараптамадан өткізу комиссиясы» деп аталатын топ зерттемелері бойынша: «Ақ ағайындар», «Богородичный центр», «АУМ синрике», «Кришна санасы қоғамы» сияқты діни орталықтар адам психикасына, физиологиясына, жалпы адами қалпына зиян деп танылған [3.,45]. Олар:

1. Адам санасы мен денсаулығына зиянды психикалық зорлық, адам санасын өзгертетін гипноз, жоралғылар, литургиялар, т.б. қолданып, тіпті қ ұрпақ жалғастыру қабілетінен де айыруға жетуі мүмкін.

2. Адамды отбасы, қоғам, мемлекеттен

бас тартқызуға әкелетін әлеуметтік дезадаптацияға күйіне түсіреді.

3. Психикалық аномалиялар тудыратын тәсілдер қолдану арқылы адепт психикасын үнемі ауытқушылық қалпында ұстайды.

4. Олардың құрамында болған адепттің отбасы үшін терең моральдық және материалдық зияндарын тигізуде деген қорытындылар шығарды.

Міне, осы сияқты себептердің әсерінен жастар өзге діни ұйымдарға кіріп жатыр. Сондықтан осындай келеңсіз жайларды тыюды ойластыру керек. Бұл жолдан құтылудың жолын іздестіретін болсақ, біріншіден, діни ұйымдардың санын шектейтін заң қабылданса, екіншіден, жастардың бойында патриоттық құндылықтарын қалыптастыруға негізделген көркем-фильмдер, электронды оқу-әдістемелік құралдарды және тәуелсіз Қазақстанның дамуына үлес қосып отырған еңбек ерлері, қоғам қайраткерлері туралы әдеби шығармаларды шығаруды қолға алу, үшіншіден, өзіміздің дінді, яғни ислам дінін дұрыс насихаттап, оның ерекшеліктерін түсіндіретін адамдар саны көбейсе, төртіншіден, балаларды отбасынан бастап, мектепке, жоғарғы оқу орындарында имандылыққа тәрбиелейтін арнайы «Дінтану» пәнін міндетті оқу бағдарламасына енгізу керек.

Жалпы Қазақстан жерінде кеңінен жайылған қауіпті секталардың шырмауынан шығудың

психологиялық әдістерімен қатар оны алдын алу мақсатымен келесідей екі сатылық шаралар қолдану керек деп есептеймін. Олар: біріншісі, халыққа зиянды діни ағымдар туралы мәліметтерді толыққанды түрде тарату болса, екіншісі, халыққа дінін, ұлттық және рухани құндылықтарын үйрету, діни сауаттылыққа мектеп қабырғасынан бастап тәрбиелеу, секта шырмауына түскен адамдарға көмек көрсетіп, әрі қарай қолдап отыратын психолог мамандардан, социологтар, дінтанушылардан тұратын орталықтар ашып, секталар туралы мағлұматтар жазылған әдебиеттер тарату керек.

1. Егемен Қазақстан // 2009., 27 қазан

2. Lifton R.J. *Thought Reform and the Psychology of Totalism.* - 1961.-280p.

3. Джамамбалов К., Кларк Д., Гарей К. *Консультирование о выходе практический обзор // Журнал практического психолога.* - 2000.- №1-2. – 23 с.

***

В статье рассматриваются основные идеи теории музыки аль-Фараби, анализируются формы музыкального искусства и музыкальные термины в творчестве аль-Фараби.

***

In the article it is considered a Al-Farabi's music.

М.Б. Аликбаева, А.А. Рыскиева

ӘЛ-ФАРАБИ ЖӘНЕ МУЗЫКАЛЫҚ ОЙДЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ СИПАТЫ

Музыканың мағынасын ашып, оның шығу тегі мен қабылдау әдісін анықтауға ұмтылған Әбу Насыр әл-Фараби ойлаудың «музыкалық» түрі бар деген тұжырымға келеді. Адам музыканы субъективті сипаты бар есту қабылеті арқылы қабылдайды: біреу естіліп жатқан дыбысты анағұрлым музыкалы естуі мүмкін [1, 20 б.]. Сондықтан «есту», бір жағынан, теориялық-шығармашылық құбылыс болса, екінші жағынан, анағұрлым «дамыған» есту құлағы практикалық құбылыс, яғни басқаша айтқанда, музыкалық есту қабылетінің ерекше даму құбылысы практикамен байланысты.

Музыкалық ой көркемдік ойдың бір түрі ретінде генетикасы жағынан адамның психикалық іс-әрекеті мен ойлаудың жалпы формаларымен байланысты. Демек музыкалық ой – адамның ойлағанын іс жүзінде сыртқа көрсету қабілеттілігі. Ойлаудың адамзаттық жалпы

зандылығына байланысты музыкалық өнер де өзіндік сипатқа ие. Музыкалық ой арқылы, ой толғау арқылы белгілі бір сезімді оятуға болады және зейін-зердемізбен сол сезімді оятатын жағдайларды және эстетикалық қабылдаудың объектілерін туғызамыз.

Зерттеушілер музыкалық ойды табиғаттың көркемдік сипатын, интонациялық мәнін (сущность), эмоционалды және сезімдік қарым-қатынасын қарастыратын ерекше құбылыс деп атайды. Музыкалық педагогика, психология және музыкатану саласының өкілдері Б.В. Асафьев, Л.С. Выготский, И.А. Котляревский, В.В. Медушевский және т.б. ғалымдар «музыкалық ойдың» тарихи-стильдік категориясына ғана мән берген, бірақ олар толыққанды бұл күрделі мәселені зерттемеген.

Ойлаудың тарихи сипаты бар. Бұл таным мен адамзаттың әлеуметтік-тарихи тәжірибе-